

kelet- kutatás

1973

tanulmányok
az orientalisztika
köréből

Körösi Csoma Társaság • Budapest

Szerkesztette
Kara György és Terjék József

Készült az ELTE Sokszorosító Üzemében

500 példányban

Felelős kiadó: Bethlenfalvy Géza

Felelős vezető: Szántó Endre
ELTE 74122

Tartalom

Keletkutatásunk helyzete (Ligeti Lajos)	5
A XVI. századi Grúzia belső problémái Verancsics Antal titkárának jelentésében (Tardy Lajos)	15
A honfoglalás előtti magyar eposz kérdése (Lőrincz László)	27
Párhuzamosság az irodalmi arab nyelvben (Iványi Tamás)	37
A gonosz szem a mai Egyiptomban (Fodor Sándor)	45
A török virágnyelvről (Kakuk Zsuzsa)	55
Törzs és törzsi társadalom a VI. századi türk birodalomban (Ecsedy Ildikó)	65
Regény és társadalom a kínai középkorban (Csongor Barnabás)	85
Egy mongol bokacsont játék (Tatár Magdolna)	95
Fohász Manakán vadászistenhez (Sárközi Alice)	101
Népköltés, irodalom, sematizmus - egy mongol énekmondó példáján (Kara György)	107
A koreai írás története és szerkezete (Mártonfi Ferenc)	113
A lamaista ikonometria (Terjék József)	147
Politikai elméletek a VII. századi ind irodalomban (Wojtilla Gyula)	157
Kabilar Hegyi éneke (Major István)	163

Copyright 1974

PÁRHUZAMOSSÁG AZ IRODALMI ARAB NYELVBEN
(A tartalom és forma néhány kérdése)

A klasszikus arab irodalmi nyelv egyik jól ismert sajátossága az úgynevezett párhuzamos szerkezetek (parallelismus membrorum) gazdag használata. Elsősorban a "rímes prózá"-ban (sag) szembeeső ez a nyelvi jelenség, de lényegében az egész irodalomban jelen van, beleértve a mai irodalmi nyelvet is. Ha még meszebbre tekintünk, nyugodtan elfogadhatjuk azt az általánosan elterjedt nézetet, amely össz-sémi (és éppen ezért űs-sémi) jelenségnek tartja a párhuzamosságot. Szándékosan használtam az "irodalmi" és "irodalmi nyelv" kifejezéseket, mert olyan irodalmi-stilisztikai eszköznek szokás tekinteni a párhuzamosságot, amely csupán formai célokat szolgál, s nem a nyelvi kifejezés eszköze (kifejezés alatt itt szükségszerű kifejezést értek, amely a közlést előreviszi).

Ennek a véleménynek az összefoglalására álljon itt Beeston kitűnő (a mai arab nyelvről szóló) könyvének egy rövid részlete: "... a tautológiára való hajlamosságot nem lehet tagadni, de ez valóban nagyon régi időkből származó örökség, melynek gyökerei a legősibb sémi irodalomban találhatók meg. A kánaánita költészet - amint azt az i. e. második évezredéből származó ugariti költemények példázzák - és az Ószövetség költői ihletésű részei hatásukat ... két (alkalmanként három) szakasz közti ritmikai egyensúly révén érik el, melyeket a köztük lévő gondosan megszerkesztett értelmi párhuzamosság is jelöl. Ez jelenthet ellentétre vagy hasonlóságra épülő párhuzamot. ... Az ősi arab oratórikus próza pontosan ugyanezeket a jellegzetességeket mutatja, rendszerint a további díszítéssel együtt, hogy a párhuzam minden egyes tagjának utolsó szavai rímelnek is. ... Az arabok kedvelik (és mindig is nagyon kedvelték) két vagy több olyan kifejezés használatát, amelyek, ha szorosabb értelemben véve nem is tekinthetők szinonimáknak, olyan közel állnak a szinonimákhoz, hogy igen kevésbé járulnak hozzá a szerző gondolatai előbbreviteléhez, s így egy ... retorikus stílust hoznak létre ...". (1)

A kérdés, amelyet vizsgálni kívánok, a következő: mennyiben tekinthető helyesnek ez a nézet, amely a párhuzamosságban elsősorban (vagy kizárólagosan) irodalmi és formális (szintaktikai vagy lexikai) jelenséget lát - és milyen tanúság vonható le általában véve a kapott válaszból az irodalmi és nyelvi elemzés (irodalmi nyelv és köznyelv), valamint a szintaktikai-lexikai forma és szemantikai tartalom viszonyára nézve. (2)

Tekintsünk el most, kiindulásképpen, attól, hogy milyen stilisztikai-formális szerepük van a párhuzamosan felsorakoztatott szerkezeteknek (mint irodalmi anyagnak) és vizsgáljuk meg néhányuk a jelentésük szerinti kapcsolatát, egyszerű köznyelvi kifejezéseknek véve őket. A jelentéstani vizsgálatok során a következő két általános feltételezésből indulok ki: 1. minden szó jelentése megadható, mint bizonyos tulajdonságok (szemantikai jegyek) halmaza, kombinációja, melyek közül vannak általános és kevésbé általános jegyek. Egy tulajdonsággal (jeggyel) vagy rendelkezik egy szó, vagy nem, vagy közömbös irányában (+, -, 0); 2. nem szükségszerű, hogy a szavak legyenek elsődlegesek, amelyek másodlagosan bonthatók fel jegyekre - a jegyek egy része, (vagy mind, de legalább az általános jegyek),

elsődleges a szavakkal szemben. Eszerint a nyelvi szabályok először kiválasztják a jegyek egy részét, majd a hozzáillő lexikai egységeket (szavakat), amelyek tartalmazták, mintegy "magukkal hozzák" a jegyek maradék részét. Ezt alátámaszthatják "emlékezőtechnikai" megfigyelések is: hol teljes szavakra emlékezünk, vagy azok után kutatunk emlékezetünkben, hol pedig csak egyes jellemzők, tulajdonságok (jegyek) után. Az, hogy a szemantikai jegyek hogy jutnak a szavakban kifejezéshez, esetleges: a jegyek egy adott halmazát kifejezheti egyetlen szó, több szó, vagy teljes mondat is.

A következő példánkban a párhuzamos elemek majdnem teljes szinonímák, lényegében egyetlen igen általános tulajdonságban különböznek, oly módon, hogy az egyik rendelkezik e tulajdonsággal (s ezért e jegyre nézve pozitív kijelölést kap a szemantikában), míg a másik nem rendelkezik vele (negatív kijelölésű):

1. fitna wa dakā': okosság - gyors felfogás és okosság - éleseszűség, tiszta ész. Az első terminus a szellemi befogadás folyamatáról, míg a második a befogadó szellemi közeg állapotáról ad képet, a közöttük lévő különbség a dinamikus-statikus (akció állapot) ellentéppárra redukálható.

2. ḥass wa šu^cur (3): érzékelés, érzékekkel való felfogás - érzékelés, valaminek a tudatában levés, érzékek által. Az első esetben egy folyamatról van szó, míg a másodikban elsősorban egy folyamat eredményéről.

3. gumūd wa ihhām (4): homályosság, nehezen érthetőség (a hallgató találja ilyennek valaki beszédét) és homályosság, kétértelműség (a beszélő teszi ilyennek a saját beszédét más számára). A különbség megint csak állapot és akció ellentéte.

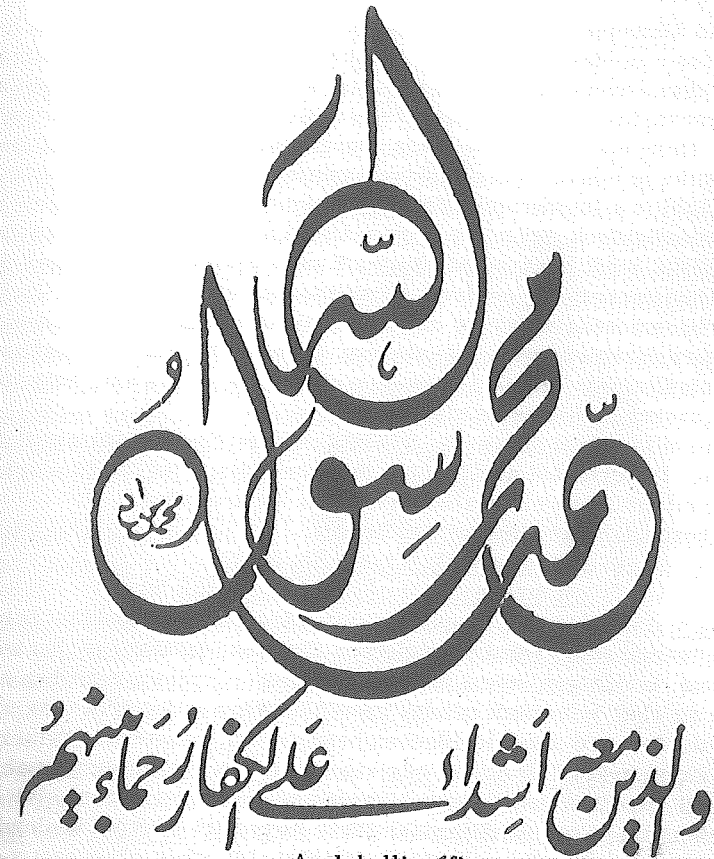
4. mut^caban maktūdān (5): fáradt állapotú, megviselt, agyondolgozott.

5. al-bayn wa'l-sayr (6): az elválás, távollét és az eltávozás, távolra menés. Ebben az esetben még egyértelműbb a cselekvés - cselekvés eredménye kettősség, a folyamat és annak befejeződése révén létrejött állapot (dinamikus-statikus)

6. la^c ani'l-iddikār wa'stahwatnī'l-afkār (6): égette szívemet a valamire való gondolás (folyamat) és elragadtak gondolataim (gondolkodásom terméke).

A fenti példákban a párhuzamos lexikai egységek szemantikai tartalma majdnem teljesen megegyezik, (a homonímiáktól most eltekintve), kivéve egy igen jelentős, általános jegyet. A párhuzamosság használatának az a célja, hogy a kifejezést erre a jegyre nézve közömbösítse, s a valóságot a maga teljességében tudja megragadni e tulajdonság tekintetében - tehát mind a folyamatot, mind annak eredményét; mind egy dinamikus cselekvést, mind a hozzákapcsolódó állapotot, - mivel nincsen egyetlen olyan lexikai elemünk, vagy nincs az elemeknek egy olyan sora (pl. mondat), amely ki tudná fejezni ezt a teljességet. A párhuzamosság ebben az esetben elemei szemantikai tartalmának (jegyei halmazának) a konjunkcióját jelenti, tehát azokat és csakis azokat a tulajdonságokat, amelyek mind a kettőben megtalálhatóak.

Általában véve feltételezhetjük, hogy univerzálisan az elemek szemantikai konjunkcióját, azaz párhuzamba állítását használja a nyelv, ha azt a jelentéstartalmat kívánja megragadni, bemutatni, amely két vagy több elemben közös. Az arab nyelv egyik igen érdekes sajátossága ennek az eszköznek fokozott mértékben való kiaknázása. Ennek, többek között, egyik oka az, hogy a klasszikus arab szókincs szavainak jelentős része az általános jelentéstartalmakat csak igen konkrét tartalmi elemekkel együtt foglalja magában, s ezért, ha erre az általános részre akarunk utalni, csak az egyes konkrét esetek felsorolásával tudjuk megtenni.

Arab kalligráfia

A párhuzamosság ilyen jellegű khasználása nemcsak olyan esetekre jellemző, amikor a főleges (általános vagy konkrét) jegyek leválasztása a cél, hanem akkor is, amikor alapvetően többjelentésű szavak egyetlen jelentésére akarunk utalni. A már idézett Beeston mutat rá erre a jelenségre, ebben az esetben elfogadván a párhuzamosság funkcionális jellegét: ha két szó konjunkcióját használjuk, akkor arra a jelentésre utalunk, amely mindkét szóban közös:

7a. ḥukm wa qaḏā' - 7b. ḥukm wa sultān

A ḥukm jelentései: ítélet (döntés vagy hatalom) irányítás; a qaḏā' jelentései: ítélet (döntés vagy bevezetés, befejeződés) stb; a sultān jelentései: hatalom (autoritás vagy uralkodó). A 7a. ily módon "ítélet/döntés"-t, míg a 7b. "hatalom/irányítás"-t jelent.

Azonban, ha alaposabban megvizsgáljuk a 7. példát, arra a következtetésre juthatunk, hogy a teljesen különböző jelentések szétválasztásának funkciója mellett egy másik, korábban tárgyalt funkciót is betölt a párhuzamosság: az általánosítás, valamilyen szemantikai jegytől való elvonatkoztatás funkcióját. A ḥukm ugyanis ezekben az összetételekben a dinamikus jelentést, az akciót képviseli, míg a qaḏā'

és a sultān az állapotot, a statikus jelentést. (7) Ez egy-egy esetben lehetne véletlen műve is, a rendelkezésre álló példák nagy száma azonban kizárja ezt a lehetőséget. Véleményem szerint arról van szó, hogy az egymás mellett létező (először kontextuálisan, később általában nyelvileg) lexikai elemek, melyeknek a szemantikai tartalma (jegyeik halmazza) megközelítőleg megegyezik (esetleg teljesen, elvben ez is lehet), polarizálódnak néhány általános tulajdonság tekintetében - ezek közül is a legfontosabb és leggyakoribb a statikus-dinamikus jegy.

A párhuzamosságok nyelvi, a nyelvtudás szintjén történő, és szemantikai indítási vizsgálata tehát arra mutat, hogy két nagy csoportra oszthatjuk őket: funkcionális párhuzamosságra, (melyek létrejöttének oka szemantikai-tartalmi), és formális párhuzamosságra (amely csupán ritmikai-hangzásbeli célt szolgál).

Ezzel természetesen nem azt akarom állítani, hogy a funkcionális párhuzamok nem szolgálhatnak ritmikai-formális célokat is - csak azt, hogy logikailag a szemantikai szerep betöltése az elsődleges.

A funkcionális párhuzamosság feladata mindenképpen a szemantikai tartalom megszorítása. Ez történhet az általános és a specifikus jegyek semlegesítése révén és egyaránt eredményezhet absztrakciót és konkretizációt.

A következő példában mindkettő előfordul:

8. atawaqqa^{cu}'l-qāfila kulla lamḥa
wa ataraqqabu'l-rāhila kulla ṣubḥa (8)

Az atawaqqa^{cu} "várakozom, magamat vmi várásának állapotába helyezem" és ataraqqabu "várakozom, várakozásteljesen figyelek, kutatok" párhuzama a statikus-dinamikus kettőséget fejezi ki, míg a qāfila - "rāhila párosban a második megszorítja az első jelentését néhány specifikus jegy tekintetében: az első "karaván"-t jelent, de a szó alapjelentésében benne van a "hazatérő", "visszatérő" jelentés is (a karaván két hely között oda-vissza jár), míg a második csak "valahová menő"-t jelent, tehát "az engem egy bizonyos helyről egy másikra elvivő karavánt vártam, több napon keresztül állandóan lesve jövetelét" a kívánt közlendő.

Ugyanebben a makámában, kicsivel később előforduló párhuzam a qāfila és a rāhila között már csak formális jellegű, reminiscencia:

9. wa qad qaniṭtu min al-qāfila
wa ayistu min al-raḥl wa'l-rāhila (8)

Itt ugyanis a rāhila már egész mást jelent: "teve". A párhuzamosság szolgálhat ellentétek szembeállítására is - ez megintcsak lehet funkcionális és formális eszköz is.

10. wa bī'l-gammu'l-muq^{cidu}'l-muq^{im} fi fawti'l-qāfila
wa'l-bu^{cd} canī'l-rāhila (8)

A muq^{cid} "leültető" és muq^{im} "felállító" ellentétpár kötőszó nélküli együttes szerepeltetése azt fejezi ki, hogy "nyugtalanító". A másik párhuzamban a fawt és a bu^{cd} részben kiegészítik egymást (dinamikus-statikus): "távolra menés, eltávozás" és "távollet"; a sor elején részben a kettő ellentétébe épül a szerző nyugtalanító bánata: "miközben a karaván (esetleg) eltávozik, én távol vagyok tőle (s még inkább: "távol leszek tőle, ha eltávozik"), s ezért van bennem ez a nyugtalanító bánat/aggodalom".

A következő példában a párhuzamosság első része igazán szükségszerű, míg a második rész leíró (s részben díszítő) jellegű (ez nem művészeti kritika, csak nyelvészeti megjegyzés):

11. ... wa anā atasaḥallā narā'l-ṣabr wa atasaḥallab
wa ataqallā^{ca} alā ḡamri l-gayz wa ataqallab (8)

Az atasallā nāra ... "tűzön égek" és az ataqallā^{ca} alā ḡamri "...parázson megvagyok pirítva" kettős a dinamikus-statikus ellentétre akar utalni (erre mutat az igékhez a főnevek megválasztása is), míg az al-ṣabr wa atasaḥallab "...türelem és az al-gayz wa ataqallab "...mérgeledés és ficánkolok/nyugtalanul izgek-mozgok kettős, mint ellentétpár, leíró jellegű, de, s ez igen érdekes, ugyanakkor statikus-dinamikus párt is alkot, s ez már további szemantikai "játéka" a szerzőnek, hogy a dinamikus kezdethez párosítja a statikus végződést, és fordítva (a két sor-nak így szinte minden része, minden irányban - oldalt és függőlegesen is - részt vesz valamilyen oppozícióban).

A párhuzamosságnak, mint nyelvi eszköznek még akkor is lehet igazi funkcionális szerepe, ha a párhuzamba állított elemeknek nem mindegyike között van lényegi szemantikai kapcsolat - ilyenkor a párhuzam, mint forma, összekapcsolhatja ezeket az elemeket, ha csak ideiglenes jelleggel is (hic et nunc):

12. ... sahhala'llāhu'l-mahraḡ
wa qarraba l-faraḡ (8)

"Mégkönnyítette Isten a kiutat - közelhozta a szabadulást a szenvedésből". Ez implikálja azt, hogy al-mahraḡ huwa'l-faraḡ, azaz: "a kiút, kimenet innen megváltás, öröm".

Mindvégig a funkcionális párhuzamosság szemantikai indítását, jellegét hangsúlyoztam - ugyanakkor egy ilyen szemantikai párhuzamot, egy általános jegy mindkét oldalát, egyszerre kifejezhet egyetlen lexikai elem is:

13. tawassantu raḡiq riḡlatī
wa samīr laylatī (6)

Ebben a példában a tawassantu jelentése: ta'ammaltu wa ta^{ca}arraftu, vagyis: "alaposan szemügyrevettem és felismertem/ismerősnek találtam". Ugyanakkor a raḡiq riḡlatī és a samīr laylatī kifejezések (de a második mindenképpen) ismétlést tartalmaznak, mivel a raḡiq jelentése önmagában is: alladī yurāfiḡu bil-riḡla (aki valakit elkísér az utazáson), a samīr jelentése: al-musāmīr alladī yuhaddītu bil-layl, azaz: "aki éjjel beszélget, társalog". Ugyanakkor a raḡiq riḡlatī és a samīr laylatī kifejezések sem jelentenek semmivel sem többet. A raḡiq esetében azonban indokolható a riḡlatī, használata azzal, hogy a raḡiq általános jelentéssel is rendelkezik, mint "társ" a laylatī "éjszakám" csak formális célokat szolgál ezen elemzés alapján a samīr mellett.

14. fa-ṣada^{ca} bi-mahabbatī
wa bahbaha bi-ṣuḡbatī (6)

A ṣada^{ca} jelentése: kaṣafa wa bāḥa "felfed/feltár és ismertté lesz előtte". Miután a két sor ok-okozat viszonyában áll egymással, nem lehet csupán díszítésnek tartani a második sort: "felfedte szeretetemet és dicsérte társaságomat", azaz: "szeretetem felfedése volt az oka társaságom dicséretének".

Éppúgy, ahogy a 13. példában nem volt a samīr mellett a laylatī-nak szemantikai szerepe, úgy nincsen a következő példában tartalmi funkciója az irtahalnā-nak.

15. tumma'htamalnā muḡiddayni
wa'rtahalnā mudliḡayni (6)

"Azután elindultunk sietve (mi ketten) - nekivágtunk az útnak éjszaka indulván neki".

Az ihtamalnā és az irtahalnā nagyjából ugyanazt jelenti ebben a kontextusban. Az ihtamalnā-nak előfordul más jelentése is, ami magyarázhatná az irtahalnā szerepeltetését, mely abban állna, hogy egyértelművé tenné, melyik jelentése érvényes e helyütt (vö. a 7. példával kapcsolatban mondottakkal). Ez azonban most mégsem igaz, mivel mind a muğiddayni, mind pedig a mudliğayni jelentése tartalmazza a "memni, útrakelni" jelentést (melynek itt nagyjából az ihtamala és irtahala is megfelel) - ezért a párhuzamosság használata, legalábbis tartalmi okokból, szükségtelen. Szintaktikailag sem szükségszerű, mert a két adverbialis szerkezet (formailag aktiv participiumok) állhatnak egyetlen ige mellett is: tumma'htamalnā muğiddayni mudliğayni "aztán útnak indultunk sietős léptekkel indulókként, kora este menőkként (mi ketten)".

A 16. példában ezzel szemben szükség van a párhuzamosságra, mert a második sor az első két adverbialis módosítást tartalmazza:

16. fa-qad kadaba fi da^cwāhu
wa kaburā mā'ftarāhu (6)

Az első sor véleményt nyilvánít valaki beszédéről: "hazug dolgot állított", majd a második sor ezt két ponton kiegészíti: "nagyot és saját maga által kieszelt dolgot hazudott (nagy volt az, amit hazug módon kieszelt)". Szemantikai konjunkcióról ugyan nem beszélhetünk, ez esetben (legalábbis nem abban a szűkebb értelemben, ahogyan a terminust korábban használtuk), a párhuzamosság használatának oka itt is funkcionális: a kifejezendő tartalom (X szerint az, amit Y állít, nem igaz, mégis akarattal állít nem-igazat, ez a hazugsága igen nagymértékű, és ő maga találta ki) hozzáigazítása (lexikailag és szintaktikailag) a nyelvi eszközök által nyújtott lehetőségekhez. Mindez persze nem jelenti azt, hogy ezt a tartalmat csak és kizárólag párhuzamossággal lehetne kifejezni - számos lehetőség közül a beszélő (aki jelen esetben író) azt választja ki, amelyik szándékának legjobban megfelel. Ez a beszélői szándék magában foglalja a szöveg egészéhez való igazodást, a stilisztikai-formális szándékot, hangsúlyt, stb.

Lényegesnek tartom hangsúlyozni: nem általában véve a párhuzamosságról igyekeztem bizonyítani, hogy tartalmilag funkcionális eszköz, hanem azt állítottam, hogy a klasszikus arab nyelvben néha elkerülhetetlenné válhat, hogy bizonyos tartalom kifejezésére a párhuzamosság formális eszközét használja. Ez nem mond ellent annak, hogy akár nagy mennyiségben is, találunk tartalmilag üres, díszítő jellegű párhuzamos szerkezeteket is:

17. tazīnu'l-māsiya
tu^cīnu'l-nāsiya (6)

"Díszje a rajta menőnek - Segítője a serdülőnek" (9).

18. fa-lam ara dawā'a qiasatī
wa lā masāga gussatī (6)

"Én pedig nem láttam írt bajomra - Sem orvosságot bánatomra" (9).

Összefoglalva, bizonyos párhuzamossági jelenségek a klasszikus arab nyelvben, amelyek irodalmi szövegben fordulnak elő, teljesen új értelmezést nyerhetnek azáltal, ha kiindulásképpen a köznyelvi szemantika (általános jelentéstartalmak) felől közelítjük meg vizsgálatukat. Kiderül, hogy ez a szerkesztési mód funkcionális célokat is szolgálhat, ellentétben azzal a közhiedelemmel, hogy csak ornamentika, üres ismétlés. Az író, ha egy bizonyos szemantikai tartalmat (a jegyek bizonyos halmazát) ki akarja fejezni, rákényszerül, hogy használja, vagy választhatja a párhuzamos szerkezeteket.

Ugyanakkor a konkrét, egyedi szövegelemzés szintjén bizonyos párhuzamos szerkezetekről kiderülhet, hogy tartalmi célokat szolgálnak, esztétikai eszközök, másokról pedig az, hogy formális, funkció nélküli elemek. A gyakorisági és egyéb mennyiségi tényezők szintén csak a nyelvhasználat szintjén válnak érdekessé.

Ezek alapján azt a feltevést is megkockáztathatjuk, hogy a párhuzamosságnak a sémi nyelvekben általában véve gyakori és jellegzetes használata nem egyszerűen bizonyos formális műalkotási irányzat nagymértékű elterjedésével magyarázható, hanem éppen ellenkezőleg, azért terjedhetett el, válhatott népszerűvé a párhuzamosság, mint művészi eszköz, mert a nyelv (a sémi nyelvek általában) eleve rendelkezett ezzel az eszközzel, mint a tartalmi kifejezés szükségszerű módjával.

Általánosságban, a párhuzamosság elemzése a klasszikus arab irodalmi nyelvben azt is bizonyítja, hogy az irodalmi nyelv vizsgálatának alapja csakis a köznyelvi elemzés lehet, s a külső szintaktikai forma elemzését meg kell előznie a belső szemantikai tartalom vizsgálatának. (10) Mindez egyben példázza azt is, milyen módon tud a nyelvészet támogatást adni az irodalom-esztétikai elemzésnek.

Iványi Tamás

Jegyzetek

1. A. F. L. Beeston, The Arabic language today, London, Hutchinson University Library, 1970, 112-113. l.
2. Természetesen a kapott eredmények mindaddig nem tekinthetők bizonyíthatónak, csak valószínűnek, amíg legalább egy korszak vagy stílus (pl. a makáma-irodalom) teljes vizsgálata nincs elvégezve, és a vizsgálat eredményeit nem helyezük egy teljesebb igényű szemantikai leírás keretei közé.
3. Tāhā Husain, Du a^cul-karawān c. könyvéből való a példa. A teljes idézet: qad malikat Calayhi hassahu wa šu^cūrahu "Uralma alá vetette őt, az érzékelése és az érzetei révén nyert tapasztalata/ismerete által".
4. Tāhā Husain, i. m. A teljes idézet: wa kāna fī hādā'l-sawt gumūd wa kāna fī hādā'l-sawt ibhām wa kāna fī'l-sawt galāt masdaruhu hādā'l-gumūd wa'l-ibhām "Ebben a hangban homályosság volt, ebben a hangban kétértelműség volt, azonban volt a hangban valami méltóságteljesség (is), amelynek a forrása (éppen) ez a homályosság és kétértelműség volt".
5. Tāhā Husain, i. m.
6. Al-Harīrī, Maqāmāt, Beirut 1873.
7. A nyelv disszimilációval is védekezik az ellen, hogy egy lexikai elem két különböző jelentése összekeveredjék. Nem lehet például egy szógyök két alakját egymás után különböző jelentésekben használni: hukmī hukmī nem jelentheti azt, hogy "joghatalom", bár elvileg ennek nincs akadálya. E jelentésre a sulta qadā'iyva kifejezést használják, melyben a sulta ugyanazt jelenti, mint a sultan. A fentebb említett szóhármastól tehát a két "szélsőértéket" hasz-

nálja fel az egyértelműség kedvéért, a középben álló, és az összetétel mindkét felét jelentő hukm helyett. Ez ellentétes értékű, de a szemantikai konjunkcióhoz hasonló folyamat.

8. Al-Hamadānī, Maqamat. Taqđim wa šarḥ : Seyh Muḥammad ^cAbduh (6. kiadás). Dār al-Masriq, Beirut 1968.
9. Hariri és Hamadani makámáinak magyar nyelvű válogatott kiadásából (A szűz és az asszony, Bp. 1973. Válogatta, jegyzetekkel ellátta, utószót írta és a nyersfordításokat végezte Simon Róbert, fordította Tótfalussy István) való ez a két fordítás. A többi példa esetében akkor sem idéztem ezt a magyar fordítást, ha megtalálható lenne a kötetben, mivel szószerinti fordításokra volt szükségem (a két utolsó esetben azonban szinte szószerintinek tekinthetők a fordítások).
10. Ellentmondásnak látszik az a tény, hogy a klasszikus arab pusztán irodalmi nyelv, mindig is az volt. Itt a "köznyelvi elemzés" alatt azonban csak annyit értek, hogy "úgy kell elemezni, mint egy elsődleges közlési funkciókkal bíró nyelvet" először, s csak aztán irodalomként.